

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης σε συνεργασία με το ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Συνδιδασκαλία στο πλαίσιο της Συμπερίληψης στην Ευρωπαϊκή Ένωση: η περίπτωση της Ελλάδας, της Δανίας και της Ελβετίας

Co-teaching in the framework of Inclusion in the European Union: the case of Greece, Denmark and Switzerland

ΤΟΥ

Τζουραμάνη Στέφανου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται

στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή

1^{ος} Επιβλέπων: Μαντάς Παναγιώτης

2^{ος} Επιβλέπων: Γούπος Θεόδωρος

3^{ος} Επιβλέπων: Κατσαντώνη Σπυριδούλα

Κομοτηνή, 2024

Περίληψη

Η σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα παρουσιάζει συνεχώς νέες προκλήσεις, με μία από τις σημαντικότερες να θεωρείται η αντιμετώπιση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η πολιτική που εφαρμόζεται είναι η πολιτική της συνδιδασκαλίας, η οποία αφορά τη συνύπαρξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με μαθητές που δεν έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην τυπική σχολική τάξη. Σε αυτήν την εργασία, το ενδιαφέρον εστιάζεται στην πολιτική της συνδιδασκαλίας και συνεκπαίδευσης που ακολουθείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αρχικά, θα παρουσιαστούν τα είδη και οι μορφές συνδιδασκαλίας και συνεκπαίδευσης που επικρατούν στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Στη συνέχεια, θα πραγματοποιηθεί η συγκριτική μελέτη τριών ευρωπαϊκών χωρών (Ελλάδας, Δανίας, Ελβετίας) όσον αφορά τις πολιτικές συνεκπαίδευσης που ακολουθούν και συγκεκριμένα τη συνδιδασκαλία. Τέλος, θα συναχθούν τα σχετικά συμπεράσματα.

Λέξεις – Κλειδιά

συμπεριληπτική εκπαίδευση, συνδιδασκαλία, μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ευρωπαϊκές πολιτικές, Ελλάδα, Δανία, Ελβετία

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αγγελίδης, Π. (2011). *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*. Αθήνα: Διάδραση.
- Αρμακόλα, Ε. (2018). *Η προαγωγή του παιδαγωγικού κλίματος συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ του δασκάλου γενικής και του δασκάλου ειδικής αγωγής στην τάξη της γενικής εκπαίδευσης* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος. Ανακτήθηκε από <https://hellanicus.lib.aegean.gr>
- Almon, F., & Feng, J. (2012). *Co-Teaching vs. Solo-Teaching: Effect on Fourth Graders' Math Achievement*. November, 1-33. Paper presented at Mid-South Educational Research Association Annual Conference, Lexington, KY.
- Armstrong, D. (2003). *Experiences of Special Education: Re-evaluating Policy and Practice through Life*. London: Routledge.
- Angloinfo (2024). *Special Needs Education in Denmark*. Ανακτήθηκε από <https://www.angloinfo.com/how-to/denmark/family/schooling-education/special-needs-education>
- Beamish, W., Bryer, F., & Davies, M. (2006). Teacher Reflections on Co-Teaching a Unit of Work, *International Journal of Whole Schooling*, 2(2), 1-19.
- Blomstedt-Björk, M. (2023). *Samundervisning som inkluderande arbetssätt i en förskolegrupp – en fallstudie* (Magisteravhandling). Åbo Akademi, Vasa. Ανακτήθηκε από https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/187412/blomstedt-bjork_monika.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Buckley, S. (2005). Language and Memory Development in Children with Down Syndrome at Mainstream Schools and Special Schools: A comparison. *Educational Psychology*, 20(4), 447-457. DOI:[10.1080/713663758](https://doi.org/10.1080/713663758)
- Γεωργιάδη, Μ., Κουρκούτας, Η. & Καλύβα, Ε. (2007). Η συνεκπαίδευση (inclusion) στην Ευρώπη. Στο Γ., Καψάλης, & Α. Κατσίκης, (Επιμ.). *Η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και οι προκλήσεις της εποχής μας (1236-1243)*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα. Ανακτήθηκε από <https://specialeducation.gr/specialedu/wp-content/uploads/2020/11/inclusion.pdf>
- Chapple J. W. (2009). *Co-teaching: From obstacles to opportunities*. Διδακτορική διατριβή. Ashland University: Ashland. Ανακτήθηκε από https://etd.ohiolink.edu/acprod/odb_etd/etd/r/1501/10?clear=10&p10_accession_num=ashland1238966807
- Creswell, J. (2011). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση-Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (2η ελληνική έκδοση εκδ.). (Χ. Τσορμπατζούδης, Επιμ., & Ν. Κουβαράκου, Μεταφρ.) Ίων.

- Danish Agency for Science and Higher Education, 2020: [Guidance in Education - the educational guidance system in Denmark](#).
- Danish Ministry of Education. About the Folkeskole. 2018. Available from: <http://eng.uvm.dk/primary-and-lower-secondary-education/the-folkeskole/about-the-folkeskole>
- Ελευθεριάδου, Ρ. (2015). *Τμήματα Ένταξης: Απόψεις Εκπαιδευτικών Ειδικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης* (Διπλωματική εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/283292/files/GRI-2016-16685.pdf>
- EDK (2024). *Swiss Education System: Special needs education*. Ανακτήθηκε από <https://www.edk.ch/en/education-system-ch/compulsory/special-needs>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018). *Switzerland: Country information for Switzerland - Teacher education for inclusive education*. Ανακτήθηκε από <https://www.european-agency.org/country-information/switzerland/teacher-education-for-inclusive-education>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2024). *Country information for Denmark - Legislation and policy*. Ανακτήθηκε από <https://www.european-agency.org/country-information/denmark/legislation-and-policy>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2024). *Country information for Denmark - Teacher education for inclusive education*. Ανακτήθηκε από <https://www.european-agency.org/country-information/denmark/teacher-education-for-inclusive-education>
- Eurydice (2023). *Switzerland: Separate special education needs provision in early childhood and school education*. Ανακτήθηκε από <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/switzerland/separate-special-education-needs-provision-early-childhood>
- Eurydice (2024). *Denmark: Special Education Needs Provision within Mainstream Education*. Ανακτήθηκε από <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/denmark/special-education-needs-provision-within-mainstream-education>
- Eurydice (2024). *Switzerland: Principles of the Special Needs Education Agreement*. Ανακτήθηκε από <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/switzerland/educational-support-and-guidance>
- Fontana, K. C. (2005). The effects of co-teaching on the achievement of eighth-grade students with learning disabilities. *The Journal of At-Risk Issues*, 11 (2), 17–23.
- Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, D., & Shamberger, C. (2010). Coteaching: An illustration of the complexity of collaboration in special education. *Journal of*

- Friend, M. & Bursuck, W. D. (2012). *Including Students with Special Needs: A Practical Guide for Classroom Teachers* (6th ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education.
- Φωτοπούλου, Β. (2013). *Επαγγελματισμός, Επαγγελματική Ανάπτυξη, Επαγγελματική Ταυτότητα και Εκπαιδευτικός. Η περίπτωση των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Διδακτορική Εργασία. Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Georgiadi, M., Kalyva, E., Kourkoutas, E., & Tsakiris, V. (2012). Young Children's Attitudes Toward Peers with Intellectual Disabilities: Effect of the Type of School, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 1–11
- Graziano, K. J., & Navarrete, L. (2012). Co-Teaching in a Teacher Education Classroom: Collaboration, Compromise, and Creativity. *Issues in Teacher Education*, 21(1), 109-126.
- Hansen, J. H., Carrington, S., Jensen, C. R., Molbæk, M., & Secher Schmidt, M. C. (2020). The collaborative practice of inclusion and exclusion. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 47–57. <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1730112>
- Hansen, J. H., Jensen, C. R., Molbæk, M., & Schmidt, M. C. S. (2021). Cross-professional collaboration and inclusive school development in Denmark. *International Journal of Inclusive Education*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1965800>
- Τσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/5826>.
- Καμπανέλλου, Π. (2011). *Οι απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, γενικής και ειδικής αγωγής, για το μοντέλο της παράλληλης στήριξης στο πλαίσιο της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης παιδιών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Διπλωματική εργασία)*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Ιωάννινα.
- Μαυροπαλιάς, Τ. (2013). *Αξιολόγηση του προγράμματος της Παράλληλης Στήριξης*. (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας). Doi 10.12681/eadd/30262
- Mavropalias, T. (2018). *The Greek Co-teaching Model*. In Ozturk, O.T. & Wu, W. (Eds.), *Research Highlights in Education and Science* (pp.5-16). Ανακτήθηκε από <https://www.isres.org/the-greek-co-teaching-model-124-s.html#.Yn0UYhBxPY>

- Mavropalias, T. & Anastasiou, D. (2016). What does the Greek model of parallel support have to say about co-teaching? *Teaching and Teacher Education*, 60, 224-233. DOI:[10.1016/j.tate.2016.08.014](https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.08.014)
- Murawski, W. W. (2006) Student outcomes in co-taught secondary English classes: how can we improve? *Reading and Writing Quarterly*, 22(3), 227-247. DOI:[10.1080/10573560500455703](https://doi.org/10.1080/10573560500455703)
- Murawski W. W., & Dieker L. A. (2004). Tips and strategies for Co-teaching at the Secondary Level. *TEACHING Exceptional Children*, 36(5), 52-58. DOI:[10.1177/004005990403600507](https://doi.org/10.1177/004005990403600507)
- Nevin, A. I., Thousand, J. S. & Villa, R. A. (2009). Collaborative teaching for teacher educators - what does the research say? *Teaching and Teacher Education*, 25(4), 569-574.
- Nielsen, B. W. (2018). *Co-teaching, Liv i Skolen*. Ανακτήθηκε από <https://www.kisii.gl/wp-content/uploads/2019/11/Co-teaching-liv-i-skolen-2-2018-1.pdf>
- Norad (2023). Assessing disability of children in Switzerland: a mapping of systems and policies. Ανακτήθηκε από <https://www.unicef.org/eca/media/31161/file/Assessing%20disability%20of%20children:%20Switzerland.pdf>
- Νόμος 2817 (2000). *Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 78/Τ.Α' /14-03-2000.
- Νόμος 3699 (2008). *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Φ.Ε.Κ. 199/Τ.Α' /02-10-2008.
- Παπαδομαρκάκης, Γ., Γκονέλα, Ε., Παπαδοπούλου, Β. (2011). Οδηγός Ανίχνευσης, Διάγνωσης και Αντιμετώπισης μαθησιακών Δυσκολιών για την Β' βάρθμια Εκπαίδευση. ΚΕΔΔΥ Ρόδου. Ανακτήθηκε από http://users.sch.gr/adamantiaf/Post/anixnefsi_mathisiakon_diskolion.pdf
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2003). Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες. Σύγχρονες τάσεις εκπαίδευσης και ειδικής υποστήριξης. Αθήνα: Άτραπος.
- Sileo, J. M. & Garderen, D. (2010). Creating optimal opportunities to learn mathematics: blending co-teaching structures with research-based practices. *Teaching Exceptional Children*, 42(3). DOI:[10.1177/004005991004200302](https://doi.org/10.1177/004005991004200302)
- Spangsberg, I. (2023). Reading the schoolchild: teacher perspectives on equality under Danish inclusion reform policies. *International Journal of Inclusive Education*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2193205>
- Σούλης, Σ. Γ. (2008). *Ένα σχολείο για όλους. Από την έρευνα στην πράξη. Παιδαγωγική της ένταξης*. Τόμος Β'. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

- Στασινός, Δ. (2013). *Η Ειδική Εκπαίδευση 2020: Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο-ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Στασινός, Δ. (2016). *Η ειδική εκπαίδευση 2020 plus. Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο-ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Stefanidis, A., & Strogilos, V. (2015). Union gives strength: mainstream and special education teachers' responsibilities in inclusive co-taught classrooms. *Educational Studies*, 41(4), 393–413. <https://doi.org/10.1080/03055698.2015.1018872>
- Swiss inclusive education policy bears fruit. (2019, October 29). Ανακτήθηκε από https://www.swissinfo.ch/eng/society/education-_swiss-inclusive-education-policy-bears-fruit/45332258
- Σωκράτους, Σ., & Αγγελίδης, Π. (2009). Συνδιδασκαλία στο νηπιαγωγείο: Προβλήματα και προοπτικές. Στο: Π. Αγγελίδης (Επιμ.), *Συμπεριληπτική Εκπαίδευση και Βελτίωση Σχολείων. Σχέση αμφίδρομη* (σελ. 52-74). Αθήνα: Ατραπός.
- Tange, H. (2016). Inclusive and exclusive knowledge practices in interdisciplinary, international education. *International Journal of Inclusive Education* , 20 (10).
- Thingstrup, Signe & Schmidt, Lene & Andersen, Randi. (2017). The purpose of education: pedagogues' and teachers' negotiations in Danish primary schools. *Educational Action Research*. 26. 1-11. 10.1080/09650792.2017.1351385.
- Τόλια, Κ. (2014). *Συγκριτική μελέτη για την εκπαιδευτική συμπερίληψη ατόμων με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην Ευρώπη*. Διπλωματική Εργασία. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ανάκτηση στις 15/11/2023 από: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/16813>.
- Τσαγκαλίδης, Γ. (2016). *Σχολικό Μάνατζμεντ και Συμπερίληψη Μαθητών με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες ή και Αναπηρίες*. Διπλωματική Εργασία. Π.Μ.Σ.: Μοντέλα Σχεδιασμού & Ανάπτυξης Εκπαιδευτικών Μονάδων. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τσιώλης, Γ. (2011). Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις. *Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21ο αιώνα: Επίμαχα θέματα και προκλήσεις* , σσ. 56-84.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Κριτική.
- Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκη, & Γ. Ζαϊμάκη (Επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες. Θεωρητικές – Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης* (σσ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης – Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής έρευνας.

Ψύρρα, Ε. (2017). *Η υλοποίηση του προγράμματος της Παράλληλης Στήριξης στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα* (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας). Ανακτήθηκε από <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/21216>

Walther-Thomas, C. S. (1997). Co-teaching experiences: The benefits and problems that teachers and principals report over time. *Journal of Learning*